

מאמר א

יוסף הצדיק גלגולו של חנוך נתקדש במצרים לתקן נשמת חנוך שלא יצא לקרב את הבריות

תיקוני זוהר: "זהו נער את בני בלהה",
יוסף הוא גלגול חנוך שנתעלה להיות מלאך מט"ט
ישוב הפלא: מדוע נתגלגל חנוך ביוסף, כדי לתקן
מה שלא הוכיח את בני דורו שיצא מהם דור המבול
יוסף תיקן את חנוך על ידי שנתקדש במצרים,
ובזכותו נתקדשו כל ישראל שהיו גלגול דור המבול
חנוך היה צריך לחנך את הנערים טרם שהגיעו לחטא,
ואז לא היה צריך לפחד שיקלקלו אותו
מלאך מט"ט - חנוך מלמד תורה לילדי ישראל שמתו,
כדי לתקן מה שלא חנך את הנערים של בני דורו

כי מה שמכנה הכתוב את יוסף הצדיק בתואר "נער", הוא משום שהיה גלגולו של חנוך בן ירד שנתעלה בחיים חיותו להיות מלאך מט"ט, כמו שכתוב (בראשית ה-כד): "ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים".

ומפרש בתרגום יונתן: "ופלח חנוך בקושטא קדם ה', והא ליתוהי עם דירי ארעא, ארום אתנגיד וסליק לרקיעא במימר קדם ה', וקרא שמייה מטטרו"ן ספרא רבא". פירוש: "ועבד חנוך באמת לפני ה', והרי איננו עם דיירי הארץ, משום שנפטר ונסתלק לשמים במאמר לפני ה', וקרא שמו מטטרו"ן סופר גדול".

והנה מצינו כי חנוך נקרא "נער" כמו שכתוב (משלי כב-ו): "חנוך לנער על פי דרכו", לכן נקרא גם יוסף גלגולו של חנוך בתואר "נער", והנה הם דברי התיקונים בלשון קדשו:

"זה ספר תולדות אדם (בראשית ה-א), דא ספרא דחנוך נער, דעליה אתמור (שם שם-כד) ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים... ואמאי אתקרי נער, אלא הכא רזא (איוב לג-כה) ישוב לימי עלומי, כמה דהוה בקדמיתא

הוא ליה, כל מה שלמד משם ועבר מסר לו". הנה כי כן איך יעלה על הדעת לומר על יוסף הצדיק יסוד עולם, שהיה עושה מעשה נערו, מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה. זאת ועוד, מאחר שיעקב מסר לו כל מה שלמד משם ועבר, מדוע לא חינכו כדרך אב שמוטלת עליו חובה לחנך את בנו, שאין ראוי להתנהג במעשה נערו.

עוד ראוי להתבונן אם התואר "נער" בא למד שהיה עושה מעשה נערו, מדוע מקשר הכתוב מעשה הנערו לחיבורו עם בני השפחות: "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו", ופירש רש"י: "את בני בלהה, כלומר רגיל אצל בני בלהה, לפי שהיו אחיו מבזין אותו והוא מקרבן". מהו הקשר בין מה שהיה מתקן בשערו ומתקן את עיניו למה שהיה מתחבר עם בני השפחות.

יוסף נקרא נער כי הוא גלגול חנוך

פתח דברינו יאיר לבאר הענין בזה, על פי מה שמצינו חידוש גדול בתיקוני זוהר (תיקון ע קלז),

שבת קודש פרשת וישב הבא עלינו לטובה הוא ערב שמונת ימי חנוכה, אשר אורם המבהיק מתחיל להאיר במוצאי שבת בהדלקה ראשונה של ליל א' של חנוכה, ומאחר שכלל גדול הוא שכל השפעות מששת ימי החול נמשכות מהשבת שלפניהם, כמאמר הזוהר הקדוש (פרשת יתרו פח): "כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין", דבר בעתו מה טוב לקשר בין פרשת השבוע פרשת וישב לחנוכה.

ובכן הבה נפתח את מסע התורה שלנו בפרשת השבוע, בפסוקים שהם בבחינת הקדמה לקראת מכירת יוסף למצרים (בראשית לז-ב): "אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן, והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו". ופירש רש"י: "והוא נער, שהיה עושה מעשה נערו, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה".

אולם כבר תמהו המפרשים וינועו אמות הסיפים, הלא מקרא מלא דיבר הכתוב (שם שם-ג): "וישראל אהב את יוסף מכל אחיו כי בן זקונים הוא לו", ופירש רש"י: "ואונקלוס תרגם בר חכים

לעילא, ולבתר נחית בההוא דאתמר ביה, והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו".

ובתרגום ללשון קודש:

"זה ספר תולדות אדם, זהו הספר של חנוך נער, שעליו נאמר ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים... ולמה נקרא נער, אלא כאן סוד ישוב לימי עלומיו, כמו שהיה מקודם למעלה, ואחר כך ירד באותו שנאמר בו והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו". ועוד בתיקוני זוהר (שם): "מטטרו"ן לקבליה יוסף לתתא". פירושו: "מטטרו"ן כנגדו יוסף למטה". וזהו המקור למה שכתב ב"שער הגלגולים" לרבינו האריז"ל (הקדמה לא): "כי יוסף הצדיק זכה לנשמה זו של חנוך".

אמנם לפי זה צריך ביאור, לשם מה הקדים הכתוב לגלות לנו דוקא כאן לפני מכירת יוסף "והוא נער", כי יוסף הצדיק היתה בו נשמה של חנוך. זאת ועוד, הלא כלל גדול הוא, כי נשמת הצדיק יורדת בגלגול בעולם הזה כדי להשלים איזה תיקון שלא השלים בחייו, הנה כי כן איזה תיקון היה חנוך צריך להשלים בעולם הזה בבואו בגלגול ביוסף הצדיק.

הפגם של חנוך שלא הוכיח את בני דורו

חשבתי דרכי לפענח חידה סתומה זו, על פי יסוד נפלא [שכבר הבאנו במאמר לפרשת לך] ממשנתו הטהורה של מרן ה"חתם סופר" (פרשת לך לך ד"ה ויתהלך חנוך), כי חנוך פרש עצמו מכל בני אדם בחששו שלא יתקלקל מהם, והתבודד עם הקב"ה ביחודים עליונים בקדושה ובטהרה, לכן זכה שנתעלה חי לשמים ונעשה מלאך מט"ט.

אולם אצל אברהם אבינו לא מצינו שנתעלה חי לשמים ונעשה מלאך, כי לא פרש עצמו מבני אדם להתבודד רק עם הקב"ה ביחודים עליונים כל היום, אלא אדרבה יצא מביתו והתחבר עמהם כדי לקרבה לה, כי השכיל להבין שאין זו תכלית בריאת האדם שיהפוך למלאך חי בשמים, כי כבר יש לו להקב"ה בשמים רבבי רבבות מלאכים ושרפים, אלא תכלית בריאת האדם היא שיתחבר עם בני אדם לקרבה לה ולתורתו, ועל ידי זה זכה להיות גדול יותר ממלאכי השרת.

מעתה יפתח לנו שערי אורה להבין מעט מזעיר, מדוע נתגלגלה נשמת חנוך ביוסף הצדיק שנקרא "נער" על שמו, כי יוסף היה צריך לתקן

אותו הפגם שהיה לחנוך, שלא יצא מד' אמותיו כדי להתערב עם הבריות לקרבם למקום. וכאן המקום להקדים מראש, כי ברור שאין הדברים ח"ו כפשוטם, שהרי חנוך זכה להתעלות בחיים עד שנהפך למלאך, אלא הכוונה בזה על דרך אומרים (יבמות קכא:): על הפסוק (תהלים נג-): "וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה".

לכן נסתבב מן השמים שיוסף גלגול חנוך נמכר למצרים ערות הארץ, כדי שיסלול בכך את הדרך לכל ישראל שגם הם יוכלו להתקדש במצרים, כמבואר במדרש (ויק"ר לב-ה): "יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה, ונגדרו ישראל בזכותו. אמר רבי חייא בר אבא, כדאי היה גדור ערוה בעצמו שנגאלו ישראל על ידו".

נמצא לפי זה כי על ידי שנמכר יוסף למצרים ערות הארץ, ועמד שם בקדושתו וסלל בכך את הדרך לכל ישראל, השלים בכך תיקון נפלא לנשמת חנוך שנתגלגלה בו, שהיה בו פגם שלא יצא מד' אמותיו כדי לקרב אחרים לעבודת ה', שהרי עתה עזב את בית אביו ונתגלגל ביסורים גדולים למצרים, כדי לסלול שם את הדרך לקרב את ישראל לאביהם שבשמים, כל זה כדי לכפר על מה שלא עשה כן חנוך בגלגול הקודם.

יוסף תיקן את חנוך בסלילת הדרך לנשמות דור המבול

ויש להוסיף בזה דבר נפלא, על פי מה שגילה לנו רבינו האריז"ל ב"שער הפסוקים" (פרשת שמות על הפסוק ויקם מלך חדש) הטעם לסבל הקשה שסבלו ישראל במצרים, כי הם היו גלגולים מדור המבול שקלקלו את דרכם, ועל ידי השעבוד המר בגלות מצרים נזדככו ונתתקנו, לכן כמו שנענשו בדור המבול במים, כן נענשו במצרים במים ככתוב (שמות א-כב): "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו".

מעתה לפי מה שנתבאר מתורתו של ה"חתם סופר", כי חנוך היה בו פגם שלא יצא מביתו להוכיח את בני דורו, ועל ידי שלא הוכיחם יצא מהם דור המבול שהשחיתו את דרכם, ונתגלגלו בדור הפלגה ובסדום עד שנתגלגלו בישראל במצרים, לכן כדי לתקן ענין זה נתגלגלה נשמתו של חנוך ביוסף שנמכר למצרים ועמד בניסיון, וסלל בכך את הדרך לכל ישראל שהיו גלגולם של דור המבול שיתקדשו במצרים, ובכך השלים התיקון של חנוך שכאילו גרם לכך.

הנה כי כן ירווח לבנו להבין מה שהקדים הכתוב לגלות לנו לפני מכירת יוסף למצרים: "והוא נער את בני בלהה", שהיה גלגול חנוך שנקרא נער, כדי ללמדנו בכך הסיבה שנמכר יוסף למצרים, כדי לתקן בכך את חנוך שלא הוכיח את בני דורו ויצא מהם דור המבול, ולכן היה צריך לסלול את הדרך לנשמות של דור המבול שיוכלו להתקדש במצרים.

נפלא לצרף בזה מה שהביא ב"ילקוט ראובני" (פרשת בראשית סימן תשסא) בשם "גלי רזיא", וזה לשון קדשו: "יוסף דאיהו חנוך... לא יכלו לו הקליפות... ושלט עליהם כל ימיו... שהיה מטטרו"ן שומר אותו מן פגע רע, והיה מצליח בכל מעשה ידיו, ולא לחנם נאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו". ולפי האמור הביאור בזה, כי מאחר שיוסף נמכר למצרים לסלול את הדרך לכל ישראל כדי לתקן בכך את הפגם של חנוך, לכן שמר עליו מלאך מט"ט שהוא חנוך שלא ישלטו בו הקליפות.

מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי להתקרב לבריות

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שפירש רש"י: "והוא נער, שהיה עושה מעשה נערוה, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה". וכבר הבאנו פליאת המפרשים על יוסף הצדיק יסוד עולם שנהג כן. אך לפי האמור נראה לבאר עומק חכמתו של רש"י, בהקדם דבריו הנשגבים היורדים חדרי נפש של הגה"ק רבי יחזקאל משינאווע זי"ע ב"דברי יחזקאל" בפרשתנו, והנה הדברים בלשון קדשו על הכתוב (בראשית לט-ו):

"ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה. פירש רש"י, כיון שראה עצמו מושל, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו, אמר הקב"ה, אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך, אני מגרה בך את הדוב מיד ותשא אשת אדוניו וגו' עד כאן. לכאורה קשה על יוסף הצדיק שהיה יודע שאביו בצער והוא ילך אחר תענוגים ולסלסל בשער.

אלא הענין כך שהצדיק באיזה מקום שהוא שם, צריך לראות מה בא לתקן בזה המקום. וכשבא יוסף למצרים היה ברצונו להודיע שיש בורא עולם, אבל לא היה ביכולתו מחמת שהאנשים לא רצו להתחבר עמו יען שהוא הולך במלבושי יהודים, על כן נפל בדעתו שנכון הוא שילביש עצמו כמותם ולסלסל בשערו, כדי שישא חן בעיניהם להכניס עמהם בדברים.

מביתו להתערב עם הבריות לחנכם בדרך התורה, כמו שכתב ה"חתם סופר" עצמו שהקב"ה כביכול נתיירא שלא יתקלקל מהם, ובלשון קדשו: "אך לא היה הקב"ה בטוח בחנוך, לכשיתערב עם אנשי דורו ולא יתבודד, היה חששא שיחזור לדרכיהם, ולא יעמוד בניסיון כאברהם אבינו", ולפי זה איזו טענה יש על חנוך שלא תיקן את בני דורו, והיה צריך אחר כך להתגלגל ביוסף כדי לתקנו.

לכן נראה לפי עניות דעתי לומר בדחילו ורחימו, כי עיקר הטענה על חנוך היא, שהיה לו לצאת מד' אמותיו כדי לחנך את הנערים לפני שטעמו טעם חטא, כמו שמצינו בגמרא (סנהדרין קג:) כי אחז מלך יהודה חתם את התורה, ומבואר במדרש (ב"ר מב ג) שנקרא אחז על שם שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות, וביקש למנוע לימוד התורה מתינוקות של בית רבן באומרו: "אם אין גדיים אין תישיים". נמצא לפי זה כי אם היה חנוך מחנך את הנערים להתקדש במעשיהם לפני שהתגבר עליהם יצרם הרע בבחינת גדיים, לא היו משחיתים את מעשיהם כשגדלו ונעשו בבחינת תישיים.

הנה כי כן יאירו עינינו וישמח לבנו להבין עומק חכמתו של שלמה המלך, שקרא על חנוך מלאך מט"ט את הפסוק: "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה", כדי ללמדנו בכך כי עיקר התיקון של חנוך שר העולם הוא: "חנוך לנער על פי דרכו", לחנך את הנער בעודו צעיר לימים, ועל ידי זה מובטח לו שימשיך בדרך זו, "גם כי יזקין לא יסור ממנה", ובכך יש תיקון לשר העולם שלא עשה כן.

ומה נפלאים הם דברי חכמים וחידותם אשר גילו לנו בגמרא (ע"ז ג), כי מלאך מט"ט מלמד תורה לתינוקות של בית רבן שמתו כשהן קטנים, [אלא שאחר החורבן מלמדם הקב"ה בעצמו], וכן יסד הפייטן האלקי בשחרית לשמחת תורה (בברכת יוצר אור ד"ה קדוש קדוש קדוש): "תקיף מטטרון שר, הנהפך לאש מבשר, מלמד מוסר, לילדי אור נמסר". ולפי האמור הטעם הוא כדי לתקן בזה מה שלא יצא מביתו ללמד תורה לתינוקות של בית רבן טרם שיתקלקלו.

בדרך זו במסילה נעלה להאיר על פי כל האמור כמה ענינים בחג החנוכה הבא עלינו לטובה, אולם לשם כך נקדיש מאמר בפני עצמו, כדי לתת רווח להתבונן בין פרשה לפרשה.

על פי האמור ירווח לנו להבין מה שמקשר הכתוב מעשה הנערות לחיבורו עם בני השפחות: "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו", ופירש רש"י: "את בני בלהה, כלומר רגיל אצל בני בלהה, לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן". כי כל זה הוא חלק בלתי נפרד מהתיקון לנשמת חנוך שלא התקרב לאלו שהיו פחותים ממנו.

ויש להוסיף תבלין לבאר בדרך רמז מה שפירש רש"י: "והוא נער, שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה". רמז לנו רש"י בזה: "שהיה עושה מעשה נערות", היינו שעסק בתיקון נשמת חנוך שנקרא "נער". "מתקן בשערו", שהיה מתקן הפגם של חנוך שהיה בבחינת: "וסביבי נשערה מאד". "ממשמש בעיניו", הכוונה בזה שהיה ממשמש לתקן את נשמת חנוך, במה שמצינו כי מנהיגי הדור נקראים (במדבר טו-כד): "עיני העדה", כי תפקידם לשים את עיניהם להשגיח על העדה שילכו בדרך הישרה.

ומסיים: "כדי שיהיה נראה יפה". נראה לפרש הכוונה בזה על פי מה ששינוי במשנה (אבות פ"ב מ"ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון". ויש לומר שהתנא בא ללמדנו: "יפה תלמוד תורה", שאדם עצמו עוסק בתורה, "עם דרך ארץ", שלומד דרך מן הארץ שמצמיחה פירות לבריות, כן הוא מלמד תורה לאחרים. וזהו שעסק יוסף ללמד ולהשפיע מקדושתו לאחרים: "כדי שיהיה נראה יפה" – שיהיה בבחינת: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". ובכך תיקן את נשמת חנוך.

הקשר בין חנוך לפסוק: "חנוך לנער על פי דרכו"

רחש לבי דבר טוב, כי על פי האמור הנה מה טוב ומה נעים לבאר מה שמצינו בזהוהר הקדוש (פרשת בראשית לז): ובכל הספרים הקדושים, לקשר בין חנוך שנתעלה בחיים חיותו להיות מלאך מט"ט, למה שאמר עליו החכם מכל אדם שלמה המלך (משלי כב-1): "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה". וצריך ביאור להבין מהו הקשר בין חנוך ובין הפסוק המדבר על הצורך לחנך את הנער לתורה ולמצוות.

אך לפי האמור יש לבאר הענין בזה, כי לכאורה מצינו מליצה ישרה ליישב את חנוך, שלא יצא

אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו את עיניה, היא אשת זנונים הסטרא אחרא רחמנא ליצלן, ותאמר שכבה עמי, שנפלה לו מחשבות של זנות, וימאן וגו' והי כדברה אליו יום יום, שכל יום היה מתרבה המחשבות של הסטרא אחרא רחמנא ליצלן. והי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו, ותרגום אונקלוס למבדק בכתבי חושבניה.

היינו כדרך הצדיקים שכותבים בפנקס העוונות שעושים, כדי שיהיה להם לזיכרון לעשות תשובה, על כן הלך למבדק בכתבי חושבניה, לידע מאיזה חטא נמשך לו המחשבות הללו, שלא היה לו מעולם מחשבות כאלה, ותתפשהו בבגדו ראה שאין לו שום עון אלא מה ששינה את בגדיו בבגדי גוים, ויעזוב בגדו בידה וינס וגו', עזב מכאן ולהבא את בגדיהם וינס מהסטרא אחרא".

רעיון נשגב זה מובא גם בשם הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן והרה"ק רבי יצחק מווארקא, שהוסיפו על כך לפרש דברי רש"י (בראשית לט-יא): "שנראית לו דמות דיוקנו של אביו". כי אחרי שבא לידי ניסיון קשה מפאת שהיה מסלסל בשערו, כי אז נראה לו יותר שראוי להתלבש בדמות דיוקנו של אביו יעקב בלי לסלסל בשער כדרכי הגוים.

והנה לפי כל האמור מתקשר ביאור זה להפליא עם דברי התיקוני זוהר שיוסף הצדיק היה גלגול חנוך, אשר כל תכלית מכירתו למצרים ערות הארץ היא, כדי לתקן את חנוך שסגר עצמו בד' אמותיו ולא קירב את הבריות לתשובה, לכן כדי לתקן ענין זה התחיל לסלסל בשערו כדי להתקרב לבריות, אולם בסופו של דבר הבין שאמנם כן צריך לצאת ולהתקרב אל הבריות, אבל בלי שום שינוי בלבוש ובהתדמות לגוים.

"מתקן בשערו" –

לתקן "סביביו נשערה מאד"

מעתה יאירו עינינו להבין מה שפירש רש"י דוקא על הפסוק: "והוא נער", אשר כפי שלמדנו מדברי התיקונים יש כאן רמז שהיה גלגול חנוך שנקרא נער, לכן פירש רש"י: "והוא נער, שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו ממשמש בעיניו, כדי שיהיה נראה יפה", כל זה כמו שפירש ה"דברי יחזקאל" כדי להתקרב לבריות לקרבת לתורה, ועל ידי זה חשב לתקן את נשמת חנוך שנקרא נער.

מאמר ב

**של"ה הקדוש: חנוכה"ה היא אותיות "חנוך ה",
רמז על חנוך שר העולם ועל אות ה' שבה נברא העולם**

**"כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך",
על ידי ביטול חינוך הנערים כי אם אין גדיים אין תישים**

**מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל היא שמירה מיוחדת,
כדי להאיר לאותם העומדים בחוץ שלא יתקלקל מהם**

**"נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ",
להאיר לעומדים בחוץ, כדי לתקן את חנוך שר העולם**

**מגן אברהם: "נוהגין הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים"
רמז על חינוך הנערים העניים בתורה ובמצוות**

**חתם סופר: "נר חנוכה איש וביתו"
רמז על חובת החינוך לכל בני ביתו**

**שם: "נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה, רומז שאם יניח חינוך הבנים
מילדותן עד אחר שיהיו בני עשרים, פסול אותו החינוך ולא יצליח"**

וכן כתב בשל"ה דחנוכה הוא בחינת חנוך שר העולם, והעולם נברא בה' והיא ה' דחנוכה".

אמנם עדיין צריך ביאור, כי הן אמת לפי המבואר בשל"ה הקדוש נתחנך העולם בחנוכה, בהתגברות החשמונאים על היוונים שביקשו להשכיח את התורה והמצוות שהעולם נברא בשבילם, אולם מדוע מצאו חכמינו ז"ל לנכון להדגיש בשם "חנוכה" את "חנוך" שר העולם בצירוף אות ה' שבה נברא העולם, משמע שמלבד התיקון לעולם יש בזה תיקון גם לחנוך עצמו, והדבר מפליא מה ענין חנוך שהוא מלאך מט"ט לנס חנוכה.

יוס"ף בגימטריא מל"ך יו"ן

ועתה בא וראה מה שמצינו עוד נדבך בכל הבנין הנפלא, כי כמו שמצינו קשר בין חנוך מלאך מט"ט לחנוכה, כן מצינו קשר בין יוסף הצדיק לגולגול חנוך לחנוכה, כמו שכתב ב"זרע קודש" להרה"ק מראפשיץ זי"ע (חנוכה ליל ה) בשם ה"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן רנב), כי יוסף הצדיק בקדושתו מבטל קליפת יון, לכן יוס"ף

"חנוכה שבו היה חנוכת בית המקדש, והוא רומז לחינוך העולם, כי העולם נברא בשביל התורה וקיום המצוות, והיוונים רצו לבטל תורה ומצוות מישראל, וכשגברו החשמונאים אז נתגברו התורה והמצוות, ממילא נתחנך העולם... כי חנוכה הוא חנוך העולם, ושר העולם שאמר הפסוק נער הייתי וגם זקנתי כמו שאמרו רז"ל (יבמות טז): הוא חנוך, כי חנוך נתעלה ונעלם בתוך שר העולם. והנה כתיב בהבראם, פירש רש"י בה' בראם, עולם הזה נברא בה', על כן כשתוסיף ה' על חנוך הוא חנוכה".

ויש להביא עוד מה שמצינו בענין זה ב"קהלת יעקב" (ערך חנוכה אות ב) בשם החוזה מלובלין והמגיד מקוזניץ זי"ע:

"ומפי קודש אדמו"ר מהר"י סג"ל מלובלין ומקהדוש החסיד מוהר"ר ישראל מגיד משרים דק"ק קאזניץ שמעתי, שחנוכה הוא בחינת חנוך, וזהו חנוך דחנוכה, וזה סוד (משלי כב-ו) חנוך לנער על פי דרכו, שתחילת השנה היא בחינת חנוכה בחינת חנוך, ואחר כך באים למדרגות יותר גדולות בפורים ובג' רגלים, וזה שאמר (שם) גם כי יזקין, במדרגות גדולות, לא יסור ממנה,

אחרי שהארכנו במאמר הקודם בענין יוסף הצדיק לגולגול חנוך, שהיה צריך לתקן את הפגם של חנוך שלא יצא מביתו לחנך את בני דורו ובפרט הנערים, עתה הבה נתבונן איך ענין נשגב זה מתקשר להפליא עם חג החנוכה הבא עלינו לטובה. נקדים מה שכתב השל"ה הקדוש (פרשת מקץ) דבר פלא בענין השם "חנוכה", כי נס חנוכה קשור לחנוך שהוא מלאך מט"ט שהוא שר העולם, כמו ששינינו בגמרא (יבמות טז): "פסוק זה שר העולם אמרו (תהלים לז-כה) נער הייתי גם זקנתי". וכתבו התוספות (שם ד"ה פסוק) בשם רבינו תם שהכוונה בזה על מלאך מט"ט, כמו שיסד הפייטן (יוצר לשמחת תורה): "השר המשרת נער נקרא, הוא מטטרון הנכבד והנורא".

זאת ועוד ידוע כי העולם הזה נברא באות ה' כמו שכתוב (בראשית ב ד): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ודרשו (ב"ר יב-ו): "בהבראם - בה' בראם". הנה כי כן זהו הרמז בשם חנוכה"ה שהוא צירוף אותיות "חנוך ה", כלומר חינוך העולם הזה, אשר השר שלו הוא "חנוך" מלאך מט"ט, ואשר נברא באות ה', והנה הם דברי השל"ה בלשון קדשו:

בגימטריא מל"ך יו"ן וכמספר שמו אנטיוכ"ס, והנה דברי ה"זרע קודש" בלשון קדשו:

"והנה קליפת מלכות יון היתה בקליפה נגד מדת יוסף, כמו שכתב בספר מגלה עמוקות (שם) שמלך יון גימטריא יוסף... ולכן גזרו היוונים לבטל המילה שהוא בחינת יוסף... כי רצו להגביר קליפת ערות הארץ, היפוך יוסף שגדר את עצמו מן הערוה ועמד בניסיון, הגם שהיה במצרים ערות הארץ שהיו כולם שטופי זימה".

היוצא לנו מכל זה שיש קשר נפלא בין החוט המשולש: א) הנס של חנוכה בניצחונם של החשמונאים על היוונים. ב) חנוך מלאך מט"ט שנרמז בשם "חנוכה" – "חנוך ה"ג. ג) יוסף גלגלו של חנוך שעולה בגימטריא מל"ך יו"ן, וצריך למצוא את הבריח התיכון העובר ומקשר בין החוט המשולש.

נוהגין הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים

ואם בענייני חנוכה קא עסקינן דבר בעתו מה טוב להתבונן בעוד ענייני חנוכה, וזה יצא ראשון מה שהביא ה"מגן אברהם" (או"ח ריש סימן תרע) מנהג ישראל תורה: "נוהגין הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים". וצריך ביאור כי הן אמת שיש ענין לתת צדקה לעניים, בזמן שהקב"ה עשה עמנו צדקה בנס חנוכה, אולם בשום מקום לא מצינו שהמנהג הוא לתת צדקה דוקא לנערים עניים, שהרי ישנם גם עניים רבים בעלי משפחה וצריך לתת להם צדקה.

עוד זאת ראוי להשכיל במה ששינינו בגמרא (שבת כב.): "נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח, והיכא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר משמאל, והלכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוה מימין". וצריך להבין מהו הקשר בין מצות מזוה מימין לנר חנוכה בשמאל.

שלישי בקודש ראוי להתבונן במה שכתב ה"אבודרהם" (סדר תפלות לחנוכה), כי חכמינו ז"ל תקנו לומר "על הנסים" בברכת הודאה על שם הכתוב (תהלים ס-ו): "נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה". ונהגו רבותינו הקדושים מבעלזא ז"ע לומר דברי תורה בחנוכה, על מה שמפרש בתרגום יונתן: "מפני קושט סלה - מן בגלל קושטיה דאברהם לעלמיין". פירוש, בגלל האמת של אברהם שקיימת לעולם. וצריך ביאור מהו הקשר בין "קושטיה דאברהם" ובין נס חנוכה.

אור חנוכה לחנוך ולהאיר אור תורה לנערים

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה, על פי מה שתיקנו לומר בנוסח "על הנסים" לחנוכה: "כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך". וכבר תמהו המפרשים איך אפשר להשכיח את התורה מאנשים שעסקו כל חייהם בתורת ה'. אך לפי האמור נראה ברור, כי היוונים ביקשו למנוע מישראל שלא יחנכו את הנערים בחכמת התורה אלא בהבלי היוונים, ובכך ביקשו לעקור תורה מישראל כמו שעשה אחז באומרו: "אם אין גדיים אין תיישים".

ונראה להביא ראיה ברורה לכך ממשנתו הטהורה של מרן ה"חתם סופר" ב"דרשות חתם סופר" (לחנוכה דף סו טור ד ד"ה מצות) שכתב לפרש מאמר הגמרא (שבת כא:): "מצות חנוכה נר איש וביתו. פירוש על דרך (בראשית יח-ט) אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'". כלומר מצות הדלקת נר חנוכה היא, לחנוך את בניו ואת ביתו באור התורה. ויותר מזה מבואר ב"דרושים ואגדות חתם סופר" (חנוכה דף קמא), והנה הם דבריו הנפלאים בלשון קדשו:

"ומזה יוקח מוסר השכל, שחיוב על האב לחנוך בנו במדות טובות ומעלות משוכחות טרם היותו בן עשרים שנה, וזהו מרומז בנר חנוכה המרמז על חינוך הבנים לתורה ומצוות, כמאמר חכמינו ז"ל (שבת כג): הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים, וזהו נר חנוכה – חינוך בנר מצוה ותורה אור. ועל כן (שם כא): נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה, רומז שאם יניח חינוך הבנים מילדותן עד אחר שיהיו בני עשרים, פסול אותו החינוך ולא יצליח".

ולפי המבואר כל זה מתקשר לניצחון של החשמונאים על היוונים, אשר עמדו על ישראל להשכיחם תורת ה' על ידי מניעתם מלחנוך את נערי בני ישראל תורה, וכאשר נצחום החשמונאים תקנו להדליק נר חנוכה איש וביתו, כדי לחנוך את הנערים באור התורה בבחינת: "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה".

נפלא לבאר בזה מה ששינינו בגמרא (סוטה לג.): "יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קודש הקדשים שהוא אומר, נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא". ופירש רש"י: "שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להילחם עם יוונים לפני יום הכפורים ונלחמו ביום הכפורים, ושמע יוחנן

בת קול כשהיה עובד עבודת יום הכפורים". ולפי האמור יש לומר שהבת קול הודיעה בכוונה תחילה: "נצחו טליא" שפירושו נצחו הילדים, כי עיקר הניצחון של החשמונאים היה בזכות חינוך הילדים שנלחמו עליו.

הנה כי כן מטעם זה חג החנוכה הוא תיקון לחנוך שלא יצא מפתח ביתו להאיר לאותם העומדים בחוץ, ולכן דוקא יוס"ף בקדושתו מבטל את קליפת מל"ך יו"ן במספר השוה, כי הוא יצא מפתח ביתו למצרים ערות הארץ לסלול את הדרך לכל ישראל, ותיקן בכך את נשמת חנוך שנתגלגלה בו, וביטל בכך קליפת יון שביקשו להשכיח תורת ה' על ידי מניעת החינוך לנערי ישראל.

נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ

ועתה בא וראה כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שתיקנו חכמינו ז"ל במצות נר חנוכה (שבת כא:): "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ... ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו". וביאר ב"עבודת ישראל" להמגיד הקדוש מקונוניץ ז"ע (חנוכה) הכוונה בזה בדרך עבודה בלשון קדשו:

"ואמרו גם כן מניחו על פתח ביתו מבחוץ, כי עיקר הארת חנוכה לכל מי שיש בכוחו להמשיך הקדושה מבחוץ, רצונו לומר לאותם העומדים עדיין מבחוץ, ואינם משיגים הקדושה ולהאיר לכל העולמות, שיכירו וידעו כי ה' לבדו הוא המושל בכל אפסי ארץ".

בהמשך דבריו הוא מבאר על דרך זו מה שאמרו: "ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו", רמזו בזה כי כאשר יש סכנה שאם יצאו להאיר לאותם העומדים בחוץ, כי אז במקום לתקן אותם יגרמו הם לקלקל את הבאים לתקנם, במקרה כזה מוטב שלא יצא לחוץ אלא מניחו על שלחנו להאיר לאותם הנמצאים בבית.

ולפי המבואר מתקשר כל זה להפליא עם התיקון של חנוך בחנוכה, שהוא עצמו נתיירא לצאת מפתח ביתו להאיר בתורה לאותם העומדים בחוץ מחשש שיתקלקל, לכן יש כאן במצות חנוכה מצד אחד לימוד זכות על חנוך: "ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו", אולם מצד שני יש כאן לקח נשגב על החובה לעשות כל מיני השתדלות: "להניחה על פתח ביתו מבחוץ", כדי להאיר לאותם העומדים בחוץ, ובפרט לפי

מה שלמדנו כי העצה על כך היא לחנכם בעודם נערים טרם שנתקלקלו.

כיון שבאנו לידי כך יאירו עינינו להבין המנהג שהביא ה"מגן אברהם", וכמו שביאר ב"עבודת ישראל" עצמו (שם) בלשון קדשו: "וזהו שכתב במגן אברהם נוהגין הנערים לסבב בחנוכה, ומנהגן של ישראל תורה הוא, ורמז כי צריך להשפיע בחנוכה למי שהוא במדרגת נער". והנה מה שכתב עוד על כך בהמשך דבריו הקדושים:

"וענין חנוכה הוא על שם הכתוב חנוך לנער על פי דרכו, דהיינו שבחנוכה מחמת גודל הארה, יוכל גם האדם שבמדרגת נער לחנוך אותו לעבודת ה', ולהכין נתיבות ישר להלך בהם ולה' הישועה, כמו שאמרנו לעיל כי עיקר כוונת הדלקה הוא להמשיך האור למטה ולעומדים בחוץ".

ולפי האמור מתקשר כל זה לתיקון של חנוך שר העולם שנתגלגל ביוסף שנקרא "נער", כדי לתקן מה שלא חניך את בני דורו בהיותם נערים, ולכן המנהג הוא כי הנערים העניים רמז על הנערים העניים בתורה לסבב על הפתחים, כדי להזכיר לישראל שתפקידם הוא לצאת מפתח הבית כדי להאיר לאותם העומדים בחוץ.

תיקון נפלא לרגל של האות ה' שהיא בבחינת "פסיעה לבר"

בדרך זו נלך לבאר ענין האות ה' שבה נברא העולם, שנרמז גם כן בשם חנוכה יחד עם "חנוך", על פי מה שכתוב (בראשית ב-ד): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם". ופירש רש"י: "בהבראם - בה' בראם... ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א". ומקור הדבר בגמרא (מנחות כט): שמפרש הטעם שנברא באות ה':

"ומפני מה נברא העולם הזה בה', מפני שדומה לאכסדרא [שפתוח מתחתיו. רש"י]. שכל הרוצה לצאת [ממנו לתרבות רעה] יצא. [ומקשה בגמרא], ומאי טעמא תליא כרעיה, [מדוע תלויה רגל הה' ויש פתח פתוח בין רגל הה' לגגו], דאי הדר בתשובה מעיילי ליה". פירוש, אם יחזור בתשובה מכניסים אותו בפתח העליון שבין רגל הה' ובין גגו, הרי מבואר כי אות ה' היא רמז על תשובה.

ועתה בא וראה מה שכתב ב"דרשות חתם סופר" (חנוכה דף סח טור ג ד"ה נראה) דבר נפלא,

לבאר מה שנפסק בגמרא להלכה שצריך להניח את המנורה בצד שמאל של הפתח: **"כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין"**. ומבאר הענין בלשון קדשו:

"נראה תיקנו נר חנוכה על הפתח בשמאל המזוזה בתוך גובה יו"ד טפחים, נמצא הפתח צורת ה"י שקורה המזוזה השמאלי נפסק בנר סמוך לעליונו, כצורת ה"י שפתוחה מן הצד לבעלי תשובה שנכנסים בזו, מזוזה בימין צדיק גמור, ונר חנוכה בשמאל בעל תשובה".

פירוש, צד ימין של הפתח שמניחים שם המזוזה, הוא כנגד רגל ימינית של האות ה' שאינו נפסק, והיא רמז על צדיק גמור שאינו צריך לפתח של תשובה, ולעומת זה צד שמאל של הפתח שמדליקים שם את נר חנוכה, הוא כנגד רגל שמאלית של האות ה' שנפסק, והיא רמז על בעלי תשובה שצריכים להיכנס דרך הפתח למעלה.

ונראה להוסיף בזה תבלין לפי המבואר בכתבי רבינו האריז"ל **"ב"שער הכוונות"** (תפילין דרוש ב' דף ח טור ג ד"ה והענין) כי צריך לכתוב את הרגל השמאלית של האות ה' בבחינת **"פסיעה לבר"** - כלומר פסיעה כלפי חוץ. וכן הוא ב"עץ חיים" (שער ד פ"ג): **"אמנם בסוף ו' שבתוך הד' [של האות ה] יש פסיעה לבר"**.

ולפי האמור יש לבאר הענין כי מאחר שהאות ה' היא רמז על בעלי תשובה, לכן יש בה רגל שהיא בבחינת **"פסיעה לבר"** ללמדנו שהצדיק צריך לפסוע מחוץ לפתח ביתו, כדי להאיר לאותם העומדים בחוץ, ולכן מניחים את המנורה בצד שמאל שהיא כנגד הרגל של האות ה' שהיא בבחינת **"פסיעה לבר"**.

מעתה יתבאר היטב הרמז בשם **"חנוכה"** - **"חנוך ה'"**, כי בכך שאנו מניחים את הנר על פתח ביתו להאיר לאותם העומדים בחוץ, יש בזה תיקון נפלא לחנוך של יצא לחוץ, ועל ידי זה יש תיקון גם לאות ה' שבה נברא העולם, עם הרגל השמאלית שהיא בבחינת **"פסיעה לבר"**, ואם אין יוצאים לחוץ הרי זה פגם באות ה', ועל ידי נר חנוכה על פתח ביתו יש תיקון גם לאות ה'.

מזוזה בימין שמירה על היוצאים להאיר בחוץ

חשבתי דרכי לבאר בזה מה שנפסק בגמרא להלכה מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל: **"כדי**

שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין", כי צד שמאל רומז על מי שאינו מקיים את המצוות כראוי, [על דרך רש"י (דברים יז-יא): **"אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין"**], ולכן מדליקים את נר חנוכה בשמאל, להאיר לאותם העומדים בחוץ בצד שמאל.

אולם הלא יש סכנה שאם יצא לחוץ, שמא במקום לתקנם יגרמו הם לקלקל אותנו, לכן הקדימו חכמים רפואה למכה בתקנתם להניח את הנר חנוכה מול המזוזה שהיא בצד ימין של הפתח, והמזוזה הרי היא שמירה על האדם כמו ששינו בגמרא (מנחות לג):

"אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים, מאי טעמא, רבנן אמרי כדי שיפגע במזוזה מיד, רב חנינא מסורא אומר כי היכי דתינטריה, [כדי שתשמור על הבית מן המזיקין]. אמר רבי חנינא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מלך יושב מבפנים ועם משמרין אותו מבחוץ, מדת הקב"ה אינו כן עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר (תהלים קכא-ה) ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך".

הנה כי כן נשכיל להבין מעט מזעיר עומק חכמתם של חכמינו ז"ל, שפסקו להלכה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל: **"כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין"**, כי החובה מוטלת עלינו ללכת בדרכו של אברהם אבינו, שיצא מפתח ביתו כדי לקרב את הבריות לה', אך מאחר שיש סכנה בדבר שלא נתקלקל ח"ו במקום לתקן, לכן תיקנו להדליק את נר חנוכה מול המזוזה שהיא שמירה על הבית, שלא יכנס בו שום מזיק אחרי שיצא להאיר לאותם העומדים בחוץ.

מעתה ירווח לנו להבין דברי ה"אבודרהם", שתקנו לומר **"על הנסים"** בברכת הודאה על שם הכתוב: **"נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה"**, ומפרש בתרגום יונתן: **"מן בגלל קושטיה דאברהם לעלמינך"**, כי אמנם כן תכלית מצות הדלקת נר חנוכה בלילה היא כדי להאיר לאותם העומדים בחוץ, אשר בכך אנו הולכים בדרכו של אברהם שלא עשה כחנוך להיסגר בד' אמותיו, אלא יצא להאיר באור התורה לאותם העומדים בחוץ.

לרפואה שלימה של הגאון רבי שלום חיים בן עליזה שליט"א נדבת דר. רפאל ולימור מהדב הי"ו

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com